

**РЕВИТАЛИЗАЦИЈА ТВРЂАВЕ „ЂУРЂЕВ ГРАД“ У ЗВОРНИКУ
ADAPTIVE RE-USE OF FORTRESS „ĐURĐEV GRAD” IN ZVORNIK**Љубица Стевановић, *Факултет техничких наука*, Нови Сад**Област – АРХИТЕКТУРА**

Кратак садржај – Предмет рада је валоризација, предлог обнове и заштите са предлогом ревитализације тврђаве Ђурђев град у Зворнику. Циљ рада је проналажење одговарајућег модела очувања и заштите материјала и конструкције, функционалних вредности, као и истицање културолошких, амбијенталних и естетских вредности. Овим решењем указују се аспекти ревитализације који би омогућили побољшање функције објекта, истакли његов туристички потенцијал, и активно га укључили у савремене токове.

Кључне речи: ревитализација, валоризација, тврђава

Abstract – The subject of this study is valorization, restoration and protection proposal with a proposal for the revitalization for the fortress „Đurđev grad” in Zvornik. The aim is to find a suitable model to preserve and protect materials and construction, functional value, as well as highlighting cultural, ambient and aesthetic value. This solution would provide a better function of object, highlight its tourism potential and its active involvement in contemporary trends.

Keywords: restoration, valorization, fortress

1. УВОД

Предметни задатак овог рада јесте реконструкција и ревитализација Горњег града тврђаве „Ђурђев град“ у Зворнику, граду у источном делу Босне и Херцеговине. Под појмом ревитализација подразумева се комплетна обнова како екстеријера, тако и ентеријера, увођење нових садржаја и функција у обновљене објекте, као и очување веома вредних постојећих објеката ове вредне културно - историјске и архитектонске целине [1]. Предлогу реконструкције и ревитализације претходило је истраживање историјских околности и анализа постојећег стања поменутог објекта.

Такође, поред ових истраживања у оквиру рада анализиран је и туристички потенцијал објекта, као и аспекти одрживог развоја, што би омогућило укључење тврђаве у савремене токове и одржало објекат у будућности.

С обзиром да је објекат регистрован као споменик културе, али и као важан репер у граду и околини,

НАПОМЕНА:

Овај рад проистекао је из мастер рада чији ментор је био др Марко Тодоров и коментор др Мирјана Сладић Тодоров.

неопходно је отклонити све техничке проблеме који онемогућују његову свакодневну употребу. Потребно је побољшањем тренутне, адекватном допуном или потпуно новом наменом спречити даље пропадање објекта. Објекат се тренутно налази у нарушеном стању, без било какве намене и функције.

Конструктивни систем, односно масивни зидови који чине тврђаву су према анализама у добром стању, уз местимична оштећења. Кроз овај рад биће приказан предлог техничке заштите и обнове постојећег објекта, као и додавање нових материјала и мањих конструктивних склопова на постојећу структуру, а све у циљу несметаног увођења нових функција, стварања атрактивнијег простора и увођења новог живота у ову вредну културно - историјску целину, некадашње војно утврђење.

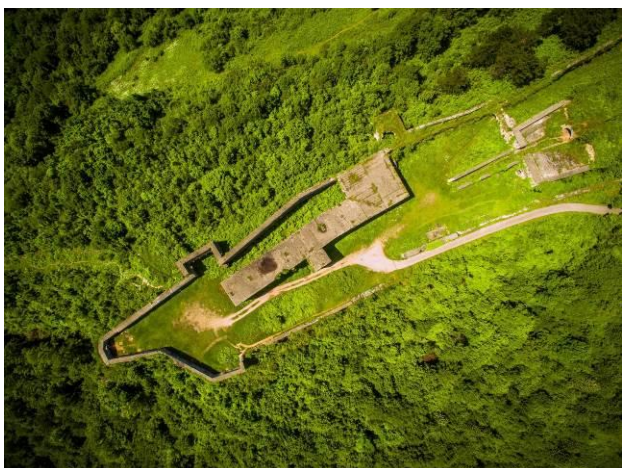
У оквиру постојећег стања тренутно су уочљива два доминантна објекта, који су некада представљали бастион и цитаделу и користили се за војне потребе. Овим радом представљено је идејно решење које би у највећој могућој мери очувало постојеће објекте, уз одређене интервенције, све ради прилагођавања новим функцијама и савременом начину живота.

Циљ рада јесте обнова објекта, његова ревитализација и реконструкција у погледу не само стилских, естетских вредности, него и намене прилагођене савременом начину живота и одрживом развоју у окружењу у којем се објекат налази. Крајњи циљ јесте презентација вредности објекта уз могућу будућу заштиту у оквиру амбијенталне целине, као и улагање у исти од стране корисника простора уз помоћ надлежних установа како би сте постигла адекватна ревитализација и спречило даље пропадање.

2. ИСТОРИЈА ТВРЂАВЕ „ЂУРЂЕВ ГРАД“ У ЗВОРНИКУ

Зворничка тврђава, односно „Ђурђев град“, „Стари град“ или „Кула град“, како се још назива, подигнута је крајем 13. односно почетком 14. века. Представља археолошки локалитет на брду изнад данашњег града Зворника. Утврђење се налази на тешко доступном планинском масиву по имену Млађевац (приказано на илустрацији број 1). Данас представља национални споменик Босне и Херцеговине.

У односу на првобитно утврђење данашњи изглед објекат је добио у време Турака и Аустријанаца који су га проширили и утврдили у више наврата. С обзиром на побољшање утврда, објекат се од 18. века сматра најтврђим градом у Босни и Херцеговини.

Илустрација 1: Зворничка тврђава или „Бурђев град“ на Млађевцу из ваздушне перспективе

Постоји више теорија о настанку утврђења. С обзиром да је град Зворник имао веома бурну историју, у улози господара самог града и тврђаве помињу се многа имена. Већи број историјских записа постоји тек од 1412. године када се у ове крајеве досељавају Дубровчани. Као феудални господари града помињу се браћа Вукимир и Вукашин Златоносовић који су, према списима, живели у замку у Зворнику, због чега се верује да су управо они подигли утврђење изнад града, али и основали сам град. 1432. године град преузима деспот Ђурађ Бранковић и то је период када Дубровчани напуштају ово место. Управо по овом господару је утврђење добило име „Бурђев град“.

Када је у питању положај саме тврђаве, као што је било уобичајено, за положај дворца или града тражило се место које је додатно било осигурно самом природом. Управо због тога тврђава је подигнута на прилично неприступачном месту са само једним прилазом, осигураним каналима, дебелим зидовима и кулама ради што боље одбране.

Пошто је зворничка тврђава била погодна и за захтеве новог времена и оружја, одржала се и током наредног периода, доласком Турака. 1460. године, после пада Смедерева, овај предео заједно са тврђавом освајају Турци и на овим просторима остају све до 1878. године. За време њихове владавине вођене су многе битке у граду и његовој околини, управо због његове важности и положаја на граници. Због тога су Турци додатно ојачавали утврђење које су преузели од претходних владара. Изглед и положај тврђаве из тог периода приказан је на илустрацији број 2.

Током 16. века, граница се помера ка северу и у овом делу се смањује притисак и број окршаја па се самим тим и улога тврђаве смањује. Током Бечког рата, 1688. године аустријска војска заузима Зворник и тврђаву, а 1789. године подиже се нова кула, због чега тврђава добија и ново име „Кула град“.

У време Првог српског устанка од 1804. до 1813. године српски устаници су неколико пута опседали град, али без успеха.

Од овог периода па све до 1918. године Зворник је био веома важан град у оквиру којег је тврђава била

најзначајније место. Југословенска војска користила је тврђаву све до 1934. године када је потпуно напуштена и од када креће њена девастација.

Комплекс тврђаве је сачињен од три дела, Доњег, Средњег и Горњег града и простире се на површини од око 49.000 m². Ови делови су међусобно повезани. Доњи град се налази поред пута Зворник - Сарајево. Средњи град представља најстарији део комплекса и данашњи изглед добио је у време деспота Ђурађа Бранковића, око 1433. године.

Горњи град налази се на уздигнутом брду изнад града на преко 400 метара надморске висине. Дужина Доњег града од северне до јужне капије износи око 230 метара, а просечна ширина 30 метара. Налази се на надморској висини од око 140 метра надморске висине. Дужина Горњег града је 185 метара, а просечна ширина 35 метара, између бедема. Површина износи око 8000 m² [2].

Илустрација 2: Стара илустрација Зворника са тврђавом из турског периода

3. ПРОСТОРНА ОРГАНИЗАЦИЈА ГОРЊЕГ ГРАДА У ОКВИРУ ТВРЂАВЕ „БУРЂЕВ ГРАД“ У ЗВОРНИКУ

Горњи град који је највиши и највећи део тврђаве има неправилан издужен облик због тога што прати облик самог терена на којем је постављен. Налази се на висинској коти између 413 и 417 метара надморске висине захваљујући чему је двориште у оквиру Горњег града под нагибом падајући са западне ка источној страни до најистуренијег дела тврђаве, некадашњег казамата.

Горњи град је, као што је већ речено, неколико пута током историје мењао свој изглед. Данас се састоји од два већа објекта, бедема који контуришу ово утврђење и мањих делова од којих су остали само темељни зидови.

Први објекат, постављен на западној страни, представља велики бастион, док је други аустроугарска цитадела и налази се у централном делу дворишта ближе јужним бедемима. На северној страни налази се улаз у двориште и то је једини улаз, с обзиром да је на јужној страни излаз који је био директна веза са Средњим градом данас опасан

ланицама, непроходан и немогућ за употребу. Од свих делова тврђаве Горњи град је остао највише сачуван. Бедеми који опасују тврђаву су покривени бетонским капама целом својом дужином, што веома штити ове делове од пропадања услед атмосферских падавина. Бетонске капе потичу још од аустроугарског периода када је овај део тврђаве конзервиран. Сви остали зидови тврђаве су у већој или мањој мери оштећени. У оквиру објеката недостају међуспратне таванице, постоје само мањи остаци. Кров објекта недостаје у већем делу објеката. Уочљиво је такође да се доњи делови главног фортификационог зида осипају, тако да прети потпуно урушавање тог дела.

С обзиром да о овом објекту дуго времена нико није водио рачуна и да су га посетиоци додатно уништавали, на сваком приступачном месту могу се наћи велике количине отпада, већином пластике и стакла. По зидовима су на многим местима исписани натписи спрејом у разним бојама.

Иако овај простор представља велики туристички потенцијал, данас је веома одбојан за посетиоце. На Великом бастиону уочљива су оштећења око врата и јасно се препознаје различита техника зидања унутрашњег и спољашњег дела зида. Зидове целе тврђаве по ободу није било потребно фундирати јер су постављени на стеновитом тлу.

У оквиру тврђаве могуће је препознати три етажесутерен, приземље и први спрат. Најисточнији део цитаделе има потпуно откопану сутеренску етажу. Због денivelације терена крећући се ка западу сутеренски зидови цитаделе се својом дужином постепено затрпавају док је бастион на овом нивоу потпуно затрпан. Под сутерена налази се на коти 413 метара надморске висине. Када је у питању приземље, оно се налази на коти 417 метара надморске висине. Дужина Горњег града од западног до источног канала износи 185 метара, док је ширина око 35 метара. Покрива површину од 8000 метара квадратних.

У неке од делова Горњег града данас није могуће ући због оштећења и набујале вегетације која није годинама одржавана, али цео комплекс представља целину која је добар материјал за ревитализацију и има јасно дефинисане просторе погодне за пренамену, што је и приказано кроз овај рад.

4. МЕРЕ ТЕХНИЧКЕ ЗАШТИТЕ

Мере техничке заштите потребно је да обухвате све неопходне интервенције на објекту. Основни циљ јесте очување објекта, његових естетских и употребних вредности. Очување основне геометрије и пропорцијских односа делова и целине потребно је ставити на листу приоритета како не би дошло до неконтролисаног ширења и преобликовања објекта. Потребно је, пре свега, мерама техничке заштите предвидети обнову конструкције и продужење века основног материјала - камена. У циљу одрживости потребно је сугерисати одговарајућу намену. Заштита се може поделити у две категорије: пасивна (правна заштита) и активна заштита (ревитализација) [1]. Задатак, у овом случају, јесте активна заштита

објекта. Пошто је објекат за који се планира реконструкција у овом раду, тренутно простор без намене, неопходно је плански предвидети намену и кориснике простора. Рестаурација и реконструкција дотрајалих елемента објекта и фасада објекта, као и одржавање - реновирање инсталација, партерно уређење, радови на побољшању опремања и уређења објекта (у функционалном смислу), чине саставни део општег конзерваторско - рестаураторског третмана. Пре сваке интервенције, неопходно је обезбедити стабилност конструкције објекта од могућег урушавања. Након тога, приступа се демонтажи дотрајалих елемената и отклањању недостатака који су временом настали на објекту, а који су установљени претходном анализом.

Приликом ентеријерских радова и радова на фасади, мора се водити рачуна о свим конструктивним елементима објекта. Фасаде је пожељно максимално чувати, уз додатак нових делова и материјала који неће нарушити архитектонски склоп, материјализацију и укупну композицију фасаде, као ни естетику постојећег објекта. Завршне радове на оштећеним деловима фасаде потребно је извести са шаблонима након упоредне анализе више објеката из истог периода, истог типа и категорије, као и на основу сачуваних фотографија из прошлости, како би се делови који недостају реконструисали на фасади објекта. Тек када се изврше све поменуте интервенције, може се отпочети нови пројекат, друга фаза, која подразумева преобликовање унутрашњег простора и обликовање завршних детаља ентеријера.

5. РЕКОНСТРУКЦИЈА

У оквиру идејног решења и овог рада објекти у тврђаве претрпели су измене које се највише огледају у новој просторној организацији, а све у циљу нове намене објекта који се тренутно не користи. Визуелна представа решења (екстеријера комплекса) приказана је илустрацијом број 3.

Илустрација 3: Визуелни 3Д приказ идејног решења екстеријера комплекса тврђаве

Аустроугарска цитадела

У оквиру овог објекта који је некада представљао аустроугарску цитаделу, објекат војног карактера, као и други објекти тврђаве, предвиђене су одређене интервенције. Оне се огледају у проширењу прозорских отвора и увођењу нових отвора за врата, постављању новог равног крова, као и доградњи

одређених делова. Такође предвиђају се и многобројни преградни зидови који се надовезују на постојеће масивне камене зидови ради преграђивања и стварања нових простora. У оквиру објекта предвиђени су следећи садржаји: теретана са мушком и женском свлачионицом, канцеларијом за тренера, тоалетом и оставом, техничке просторије хотела, базен, спа центар са пратећим садржајима, ресторан са кухињом и летњом баштом, као и хотел са студио апартманима (визуелна представа ентеријерског решења студио апартмана приказана је илустрацијом број 4). Апартмани су предвиђени и за дужи боравак гостију. Замишљени су и као смештај за потребе боравка уметника који стварају, приликом организовања радионица, изложби и сличних манифестација у оквиру културних садржаја, али и за краћи боравак других гостију.

Бастион

У оквиру некадашњег бастиона, који се раније користио као војни објекат, смештени су културни садржаји. С обзиром да је идеја била да осим комерцијалних садржаја у оквиру тврђаве буду смештени и културни садржаји, у овом простору смештен је Музеј града, део за администрацију као и велика изложбена сала.

Двориште и помоћни делови тврђаве

Тврђаву опасују масивни камени бедеми за које је овим пројектом предвиђена ревитализација са анастилозом односно враћањем свих делова онако какви су били. У оквиру бедема, осим објекта цитаделе и бастиона, налази се и двориште са помоћним објектима и деловима. У северном делу дворишта налази се помоћни објекат где се предвиђа мања продавница и сувенирница, тоалет за посетиоце, као и просторија за видео надзор и обезбеђење. На источном делу бедема предвиђена је доградња платоа и стазе. Овај део представља видиковац. На јужном беду тврђаве налази се обновљена шетна стаза.

Целокупни простор тврђаве пројектом је предвиђен као место где се спајају комерцијални и културни садржаји. Предвиђен је као комплекс који је спој културних догађања и уживања у хотелским садржајима. Намера је била привући кориснике, промовишући културу и омогућавајући одрживи развој објекта, али и истичући амбијенталне, архитектонске и стилске вредности овог културног споменика.

Илустрација 4: Визуелни 3Д приказ идејног решења студио апартмана

6. ЗАКЉУЧАК

На основу истраживања, детаљне анализе и проучавању тврђаве „Ђурђев град“ у Зворнику, јасно је зашто је неопходно инсистирати на очувању грађевина оваквог типа. Чињеница је да простори попут овог поседују велики потенцијал и могу значајно допринети околини и заједници. Процес обнове старих и значајних објеката јесте најважнији сегмент у очувању наслеђа, традиције и културе. Градитељско наслеђе представља својеврсну историју и потребно ју је чувати и неговати. Најбољи начин да се то постигне, јесте увођење нових, савремених намена које позивају кориснике да објекат посећују.

Током предлога ревитализације и свих претходно описаних поступака који су примењени кроз идејно решење, добијен је предлог модела очувања и заштите тврђаве „Ђурђев град“ у Зворнику, али и модел који би објекат вратио у савремени живот и омогућио приступ савременом кориснику.

Циљ пројекта јесте постизање активног живота у објекту, увођење атрактивних садржаја који би привукли посетиоце и кориснике, изменили културну слику објекта, али и града у којем је смештен, активирали огроман туристички потенцијал, као и потенцијал одрживог развоја које објекат поседује. Такође приликом анализе постало је јасно да је значај препознавања вредности овог објекта од стране становништа, власти и потенцијалних инвеститора пресудан у обнови.

Овакви објекти никада не би требали бити препуштени деградацији и пропадању него обновљени и одржавани, да свим будућим генерацијама сведоче о прошлости, живећи и трансформишући се кроз време, ради прилагођавања савременом тренутку, а опет чувајући у што већој мери свој првобитни облик и вредност.

7. ЛИТЕРАТУРА

- [1] Сладић Мирјана, (2016/2017), Градитељско наслеђе, очување и заштита 2, Департман за архитектуру и урбанизам, Факултет техничких наука, Нови Сад, Република Србија
- [2] Мазалић Ђого, (1956), Зворник (Звоник) стари град на Дрини (Крај), Гласник Земаљског музеја Босне и Херцеговине, Сарајево, Босна и Херцеговина

Кратка биографија:

Љубица Стевановић рођена је у Бијељини 1994. године. Основне академске студије завршила је 2018. год. на Факултету техничких наука у Новом Саду из области Архитектура и урбанизам. Исте године уписала је Мастер академске студије, модул Дизајн ентеријера на Факултету техничких наука у Новом Саду.